

Openingstekst: Psalm 10 vrij, Huub Oosterhuis

Zie deze aarde, zie deze aarde.
Waar ben je?
Sta je van veraf toe te kijken,
veilig ver weg?
Zelf bang dat je zo schuilhoudt
in deze tijden van rampen en angst?

Grote naam,
'Ik zal' groot verhaal -
wat zou je?
Wat heeft een arme nog te verwachten van
jou?
Ploert en Schender jagen hem op, vangen
hem, slaan hem neer, trap na,

'God bestaat niet' 'God bestaat niet.'
Naam, sta op, besta.
Weet jij wel wat het is arm en vertrapt te zijn
kind zonder moeder, vader?
Kom met handen. Kom met handen.

Ploert en Schender, breek ze.
Ploert en Schender, breek ze.
Dat ze het niet meer wagen.

Aan nietige mensen behoort zij toe,
deze aarde

Lezing:

Jozua 8, 30-35 (Naardense bijbelvertaling)
30 Dan bouwt Jozua een slachthuis
voor de Ene, de God van Israël, -
op de berg Ebal.
31 Zoals Mozes, dienaar van de Ene,
de zonen Israëls heeft geboden;
als is geschreven
in de rol met het onderricht van Mozes:
een slachthuis van in-vrede-gelaten* stenen
waarover niet met ijzer is gezwaaid;
ze laten daarop opklimmen
opgangsgaven voor de Ene
en slachten vredesgaven.
32 Hij schrijft daar, op de stenen,
een tweede* van het onderricht van Mozes
-dat hij geschreven heeft
voor het aanschijn van de zonen Israëls-
33 terwijl heel Israël
en zijn oudsten,
zijn opzieners en zijn rechtsprekers
staan aan deze en aan die kant van de ark,
tegenover de priesters onder de Levieten,
de dragers van de ark
van het verbond van de Ene,

-

de zwerver-te-gast evenals de landgenoot,
de helft daarvan
aan de voorkant van de berg Geriziem
en de helft ervan
aan de voorkant van de berg Ebal, -
zoals Mozes, dienaar van de Ene,
geboden heeft
om de gemeente Israël te zegenen, eerder.
34 Na zulks
heeft hij alle woorden van het onderricht
uitgeroepen,
de zegen en de vloek, -
zoals alles staat geschreven
in de boekrol van het onderricht.
35 Er is geen woord geweest
van al wat Mozes heeft geboden, -
dat Jozua niet heeft uitgeroepen
tegenover heel Israëls vergadering
en de vrouwen, het kroost
en de zwerver-te-gast
die omgaat in hun midden.

Jozua 24, 14-15 (Naardense bijbelvertaling)
14 nu dan,
vreest de Ene,
en dient hem in gaafheid en in trouw;
verwijdert de goden
die uw vaders hebben gediend
aan de overzij van de Rivier en in Egypte,
en dient de Ene;
15 en als het kwaad is in uw ogen
om de Ene te dienen,
kiest u dan heden wie ge dienen zult:
óf de goden
die uw vaders hebben gediend
aan de overzij van de Rivier,
óf de goden van de Amorieten
in wier land gij nu zetelt;
maar ik en mijn huis,
wij zullen de Ene dienen!

Overweging

Religie en geweld. Een heftig en omstreden thema. Regelmatig hoor ik het ene uiterste standpunt: alle geweld komt door religie! Het andere uiterste is ook te horen: als maar meer mensen religie serieus zouden nemen, zou er minder geweld zijn.

Nog meer toegespitst is de vraag: roept de bijbel op tot geweld? Hoe zit dat met die wrekende God, en het afslachten van hele steden en stammen?

Als geloofsgemeenschap die de Schrift serieus neemt, moeten we toegeven dat delen van de Schrift moeilijk te verteren zijn. Met name daar waar in de Naam van God hele steden, volken met vrouwen, kinderen en dieren afgeslacht worden, stuiten tegen de borst.

Hoe ga je daarmee om. De meest gebruikelijke oplossing is het negeren van wat je niet bevalt. Daar is iets voor te zeggen. Je moet kiezen in het leven. Dan liever de mooie teksten. (De psalmen in het Duitse zijn hiervan een voorbeeld. Met zorg zijn alle wraak en geweld teksten weggehaald, zodat een totaalbeeld van vredelievendheid en trouw en zorg overblijft).

Bij de voorbereiding keek ik terug op een internationale en interreligieuze conferentie over het boek Jozua. Eigenlijk pas sinds 2006 nemen de kerken in het Westen de Palestijnen ook als Christenen en theologen waar. De Wereldraad van Kerken riep in 2012 in Duitsland theologen, professoren, historici, literatuurwetenschappers en kerkleiders op om samen het boek Jozua te bespreken. Want de vraag van het land, en wie recht heeft op het land Israël-Palestina, is sinds 1967 almaar geëscaleerd. Van een vraag naar recht is het in toenemende mate een vraag van ideologie, en ook van theologie geworden. Vijftig jaar geleden: geen religieus nationalisme in Israël. De orthodoxie hield en houdt zich ver van de politiek. Een nieuw en giftig discours is opgekomen, dat God te hulp roept, en de bijbel, om verovering en verdrijving te rechtvaardigen.

Eigenlijk waren de deskundigen daar het eens. Het boek Jozua valt best mee. Sterker nog, ik sprak met de Syrische toenmalige directeur van het theologisch instituut in Beiroet, de Near East School of Theology. Zij, Prof. Mary Michael, is Syrisch en presbyteriaans. Rond 2010, toen wij veel in contact waren, schreef zij een bijbelstudie over Jozua, en vertelde me: Toen ik met een zwaar hart aan het werk begon, vond ik het boek afschuwelijk. Nu ik het beter begrijp, vind ik het een prachtig en hoopgevend bijbelboek.

Laten we eens kijken of we mee kunnen komen in die positieve omslag.
Wat doe je ermee?

1. Als je wat nauwkeuriger kijkt, worden in het boek van Jozua een paar interessante momenten uit het voorgaande herhaald
 - a. Opnieuw twee verspieters uitgestuurd.
 - b. Opnieuw een ontmoeting met een hemelse persoon (Mozes en het braambos).
 - c. Opnieuw gaat het volk door een rivier, die droogvalt.
 - d. Opnieuw wordt het hele manvolk besneden.
 - e. Opnieuw komt het volk bij elkaar om na de doortocht pascha te vieren. Herinnering aan de uittocht uit de slavernij.

En zo zijn er nog een paar. De boodschap is: Wat Mozes zei, heeft Jozua gedaan.

De eerste helft van het boek is spannend, met veel moord en doodslag. Jericho wordt verwoest. En in die eerste verhalen springen twee namen van mensen eruit:

Rachab en Achan. Rachab is niet-Joods, Achan is een Israëliet. Even een stap naar achteren nemend zie je hier, hoe een Niet-Joodse de God gelooft van Israël, en levens redt. Terwijl de Israëliet buit neemt die hij niet mag hebben, en daarmee het hele volk in gevaar brengt. Die twee verhalen moet je naast elkaar zien en dan ontdekt je: dit is zelfkritiek. Het gaat om de wet. Gehoorzaamheid aan de God van Israël is kiezen voor het leven.

Omdat wij in Afrika gewerkt hebben, kijk ik ook anders tegen die lange lijsten aan in het tweede deel. Terugkijken in Babylon: Lijstje met namen van steden. Allemaal verwoest. Geen mensen meer. Lijstje met gebieden en stammen. Hey, dat is mijn stam. Daar kom ik vandaan. Misschien zijn mensen opgestaan: "presente"!

Weemoed over wat verloren is. Herinnering en waarschuwing. Verhaal over wie wij zijn als volk. De opsommingen bewijzen dat wij een volk zijn. Die zijn er om hardop voor te lezen. Niet om beleid te maken. Die maken ons tot een volk. Het is "invented history" bedoeld om een theologisch punt te maken. Waartoe wij bestemd zijn.

1. Pijnlijk punt: Misverstand: dit als geschiedenis op te vatten. En al helemaal om dit narratief als kadaster in te zetten in de moderne tijd.

2. Het is een religieuze reflectie op het eigen verleden. Hier komen wij vandaan.

De Torah staat centraal, en de gehoorzaamheid daaraan. Alle zegen is voorwaardelijk.

Het land wordt door God gegeven, en is nooit “eigendom”. Land is de ruimte waarin de Torah wordt. Daarom heb ik met u dit verhaal van de vernieuwde verbondsluiting gelezen bij Ebla. Het is een directe verwijzing naar het einde van Deuteronomium (27: 9-slot), naar de ceremonie die daar wordt aangekondigd. Hier wordt die nu uitgevoerd, en de boodschap is eigenlijk fantastisch. Kijkt u eens goed naar die tekst. Die uit Deuteronomium heb ik met u al eerder dit jaar gelezen. In veel beschouwingen over Jozua wordt dit, volgens mij centrale, deel weggelaten. Wat gebeurt hier?

- a. Nieuw altaar.
- b. Van de Torah wordt een afschrift gemaakt.
- c. Er worden vredeoffers en zoenoffers gebracht. Er is bloed gevloeid. Er moet verzoening komen.
- d. Het volk wordt verdeeld in tweeën, en kijkt naar twee kanten. Symbool van een keuze. Je kunt altijd twee kanten op.
- e. De weg van het leven, dat is de Torah. De weg van de ongehoorzaamheid en je eigen hebzucht. Dat is de andere weg, die nergens toe voert.
- f. Dan zegent Jozua het volk. Een leider die een zegen uitspreekt. Niet de hogepriester. Bijzonder.
- g. Wie zijn daar? Ook de vrouwen, kinderen en de vreemdelingen. Daar kan de SGP nog wat van leven. Een Algemene Ledenvergadering van het hele volk Israel, en een verbondsvernieuwing – voor iedereen!

Want het is ook niet een etnisch zuivere gemeenschap die hier bijeenkomt. Het volk is verbonden door gehoorzaamheid, niet door bloedlijnen. Dit wordt nog eens onderstreept door het noemen van Rachab uit Jericho. Door de vreemdelingen hier. Door het mooie verhaal over Gibeon, dat door een list niet veroverd en verwoest wordt, en die dus gewoon tussen de Israëlieten blijven wonen. (Mattheus noemt Rachab als de moeder van Boaz, en hier hebben we nog zo’n belangrijk getuigenis van niet raciaal begrepen geloof. Als de zoon van Rachab Boaz is die trouwt met een Moabitische Ruth, dan kom je niet ver met een zuivere afkomst als criterium voor Joods zijn.

Kortom. Ik deel intussen het enthousiasme van Prof. Mary Michael. Bij God is leven. Zonder God, zonder ethiek, zonder Torah gaat alles mis. En die Torah houdt in: de Eeuwige liefhebben, de naaste als jezelf. En bescherming van de zwakke, zorg voor wees, weduwe en vreemdeling.

Twee problemen blijven over.

Het blijven hangen in het geweld, dat met God te maken heeft.

Hier wil ik een ervaring delen in Ramallah, mei 2008. Mijn eerste bezoek aan Israël en Palestina. Op zoek naar een project met gehandicapten van de Hernhutters (Star Mountain) op de Westbank verdwaald in Ramallah. Staande tussen de schoolkinderen, de ambtenaren, de gewone mensen op straat deed me hevig schrikken. “Waarom dacht ik dat al deze mensen terroristen waren”? Wie heeft dat gif in mij geplant?

Bij het nadenken over die vraag kwam ik uit bij het vak Bijbelse geschiedenis op mijn christelijke lagere school. Protestantse bijbellezing tendeert (en mijn vrouw wijst er terecht op dat dit invloed van de Verlichting is!) naar “historisch” lezen. Historisch in de zin van Ranke: “wie es wirklich gewesen ist”. En dat lijkt plausibel, op het eerste gezicht. De schrift lijkt toch zeker aan het begin van de geschiedenis te starten, en aan het einde van de geschiedenis op te houden? In elk geval was daarmee een basis bij mij gelegd dat Joden recht hebben op het hele land. Van een bijbelboek gaat het linea recta, ongefilterd naar de wereld om ons heen. Zeker als je de mensen (nog) niet zelf kent.

-

De experts zeiden het al. De tekst zelf is niet het probleem. Het gaat erom wat je ermee doet. Alle experts zien de gelaagdheid, zien de kritiek van de schrijver(s) op de eigen tekortkomingen, dat kenmerk dat zo cruciaal is in de Joodse geschriften.

Wat doe je met de teksten? Ruk je ze uit hun verband? Worden ze een stukje van een eigen theologisch bouwwerk? Gebruik je heimwee-verhalen als blauwdruk voor een veroveringstocht? Niet het overdenken is gevaarlijk, maar het ermee aan de haal gaan.

Dat is in feite: de weg van het leven laten liggen en doelbewust de weg van de dood kiezen. Niet de Torah houden. Geen oog voor de arme hebben, de weduwe, wees, vreemdeling in uw midden. Wie de Torah kiest, kiest de weg ten leven. Zoals Rachab dat deed. Zoals die andere moeder van Israël, de Moabitische Ruth, dat ook deed.

De weg ten leven. Die kun je kiezen. Met die tekst eindigt het boek Jozua. Onze mooie laatste lezing uit Jozua 24 is – terecht – een ook heel vaak gelezen Bijbeltekst. Hier wordt de theologische boodschap nog eens helder samengevat, en op het punt gebracht: “Wat jullie ook doen, ik en mijn familie zullen de Eeuwige dienen”. Die boodschap resoneert ook in onze tijd van nadruk op het individu. Want wat er ook gebeurt, we hebben een keuze. De weg ten leven. Of meegaan in het kwaad. Kies dan het leven!

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl